

Ельвіра Чухрай

СЕНС ЖИТТЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ЕСЕЇСТИКИ.

Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Невелика книга Ріка Ентоні Фотак¹, присвячена філософії (і зокрема концепції сенсу життя) Сьорена К'єркегора, є вартим уваги текстом. Однак спершу хочу відзначити серію Cambridge Elements (далі CE; видавництво Cambridge University Press), у межах якої вийшла друком ця книга. На сайті видавництва серію названо «інноваційною концепцією» в академічному книговидаванні. Зазначена інноваційність полягає в креативному підході до розв'язання справді нагальної проблеми: швидкості фахового реагування академічного середовища на динаміку сучасного інтелектуального життя. Серйозна книга пишеться зазвичай довго, серйозна стаття зазвичай є закороткою і не може охопити всіх аспектів проблеми, що викликає інтерес. У Cambridge University Press знайшли розв'язання у вигляді серії, покликаної друкувати свого роду «великі брошури» (зазвичай від 40 до 70 сторінок), що іноді значно перевершують обсяг статті, але потребують значно менше часу на створення, ніж книга.

Тематика CE дуже різноманітна. Це радше «серія серій» (нині йдеться про майже дві сотні вузькотематичних підсерій), орієнтованих на дуже різноманітний спектр дослідницьких напрямів, що обираються через консультування з різноманітними дотичними спільнотами (і потенційних читачів, і потенційних авторів). Це консультування має надійно окреслити справді актуальні запити цільової аудиторії. Водночас швидкі темпи підготовки текстів і видавничого процесу мають (в теорії) стати вчасною відповіддю на цей запит, доки відповідний актуальний інтерес ще зберігається. І важливо, що йдеться про формат електронних публікацій, адже це максимально скорочує шлях від створення тексту до публікації.

Оскільки головна цільова аудиторія усе ж переважно академічна – ті, хто навчається, і ті, хто досліджує (на мій погляд – переважно ті, хто навчається) – то кембри-

© Е. Чухрай, 2025

¹ Рік Фотак викладає як Associate Professor філософські курси в Colorado College, у 2012-2013 рр. був президентом *Søren Kierkegaard Society*. Як дослідник спеціалізується на екзистенціалізмі (зокрема К'єркегоровому), співвідношенні філософії і літератури, моральній психології емоцій. Також він є поетом. Вивчав філософію в Бостонському університеті, де закінчив бакалаврат. Потім навчався в Чиказькому університеті, де захистив PhD дисертацію (2003).

дзькі видавці задумали СЕ як симбіоз академічної солідності і популярності. При цьому вони також орієнтуються на залучення до авторства як відомих, так і молодих фахівців. Описаний задум є цілком логічним, якщо йшлося про таку мету, як швидке наповнення ринку публікаціями, що були би одночасно і якісними, і доступними якомога ширшому колу академічних і довколаакадемічних читачів. Серію було засновано 2019 року, а у квітні 2023 в її межах уже видали тисячну публікацію (нині каталог видань налічує майже 1900 позицій). Тож можна впевнено казати, що ідея виявилася життєздатною.

Коли йдеться про видавничі справи, не варто випускати з уваги й комерційний аспект. СЕ передбачає, що протягом перших двох тижнів після публікації кожне видання надається до безкоштовного завантаження! Зрозуміло, що це підвищує зацікавленість публіки, надає додаткові шанси на впізнаваність молодим авторам і, зрештою, є доволі доброю рекламою для видавництва. Але оскільки ніщо не виникає з нічого, особливо у фінансовій царині, то СЕ не може не мати і свого зворотного боку. Якщо зважити на інформацію від Браяна Лейтера, професора філософії з Чикаго², то стає зрозумілим, що видавництво як комерційна структура ніколи не забуває про власну вигоду. Однак загалом ідею СЕ я би оцінила як продуктивну й таку, що містить більше плюсів, ніж мінусів.

Це переважно шанс для молодих або не дуже відомих авторів здобути ширшу аудиторію, шанс для цільових груп читачів швидше отримати потрібну інформацію, а для видавництва – заробити трішки більше. Також мені здається, що одна з неоголошених цілей СЕ – зважання на тенденцію до менших форм, уникання довгочитів, навіть в академічній галузі. Досі академічна гуманітарна культура була передовсім культурою довгочитів. Тож я вбачаю в СЕ ознаку істотних змін, що, можливо, є відповіддю на далекосяжні тенденції. В епоху масової вищої освіти, більшість «споживачів послуг» якої ментально не здатні до тривалої самостійної мисленнєвої праці, можливо, щось подібне до СЕ і стане істотною частиною нашого майбутнього? Однак через невизначеність наслідків ШІ може виявитися, що й це припущення – занадто оптимістичне.

² Лейтер пише: «...є ще одна особливість, яка дуже дивує і виявляється дуже непривабливою для досвідченіших авторів: Кембридж не платить гонорари, лише фіксовану платню (останнім часом – 250 доларів). Попри це, Cambridge University Press править 20-25 доларів за брошуру!

Мене запросили долучитися до [під]серії “Cambridge Elements”, присвяченої Ніцше, і я спочатку погодився написати том, поки не виявив цю дивну фінансову домовленість. Книги про Ніцше, за мірками академічних видань, продаються добре, а мої минулі книги про Ніцше продавалися особливо добре (коли я переглядав востаннє, було продано 6-7 тис. примірників [моєї книги] “Ніцше про мораль”). За стандартної ставки роялті у 8% і припускаючи досить скромні продажі, скажімо, 2000 примірників мого тому “Elements”, присвяченого Ніцше, я фактично зробив би благодійну пожертву Cambridge University Press, випустивши том лише за 250 доларів. CUP, мушу визнати, не є моїм улюбленим благодійним фондом. Оскільки я мав інші запити щодо створення вступного тому про Ніцше, куди, безсумнівно, потрапить матеріал, який я підготував би для тому “Elements”, я вирішив відмовитися від проєкту. Я пишу про це тут, щоб інші філософи знали про дуже дивну домовленість, яку CUP укладає з авторами “Elements”, не схожу на жодну з тих, з якими я стикався за 25+ років роботи з академічними видавцями.

ОНОВЛЕННЯ: Щоби було зрозуміло, одноразові виплати замість роялті не є рідкістю (наприклад, 1000 доларів США за видання книги, а роялті за видані книги завжди набагато нижчі за 8%). Що є прикметним у цьому випадку, то це те, наскільки малим є одноразовий платіж порівняно з ціною томів. Один читач, молодший філософ, розповів мені, що йому пропонували гонорар у лише 2,5%, що мене здивувало. 5-8% — це, на мою думку, досить стандартний показник, який іноді підвищується після певного рівня продажів» [Leiter 2023].

Що стосується підсерії СЕ, присвяченої К'єркегорові (Philosophy of Søren Kierkegaard), то характеризує тут праця Р. Фотак є першою в ній. Фотак, до речі, є також і науковим редактором цієї підсерії. На сайті зазначено, що підсерія орієнтована на розгляд як тих чи інших загальних філософських проблем, так і конкретних текстів К'єркегора. Викликають посмішку деякі характеристики «навірніст», особливо коли читаємо, що внесок у серію роблять «як відомі, так і молоді вчені...», поєднуючи десятиліття досвіду з новими й різноманітними перспективами. Видання в цій серії написані так, що доступні для початківців і водночас є досить строгими, щоб зацікавити фахівців» [СЕ 2025]. Враховуючи, що в серії (принаймні поки що) видано лише одну книжку (та й ту лише в березні 2025 року), це звучить, як варіація III на типову задану тему. Утім, враховуючи темпи наповнення інших підсерій СЕ, можливо, уже невдовзі анотація к'єркегорівської підсерії теж цілком відповідатиме реальному наповненню останньої.

Також зазначено, що праці підсерії представляють «філософію, а ще релігію та теологію, і також психологію та літературознавство» [ibid.]. Маємо й перелік основної тематики: «тривога, любов, суб'єктивність, епістемологія, феноменологія, естетика, релігія, самосвідомість, чесноти, відчай, етика і сенс» [ibid.]. Цільовою аудиторією визнано «практиків у царині психічного здоров'я, пасторів і священників, філософів ума [philosophers of mind], моральних філософів, антропологів, теоретиків технології, студентів, що вивчають історію філософії, а також культурологів і багатьох інших» [ibid.]. Я приділила стільки місця цьому, здавалось би, суто видавничому матеріалові, оскільки він є важливим приводом замислитися не лише над долею інтелектуальної культури, але й над тим, наскільки креативним може бути підхід до поширення й популяризації історико-філософської тематики.

Рецензована тут книга цілком відповідає описаним вище вимогам СЕ: стислість (39 сторінок тексту); легкий і доволі доступний стиль, який, утім, зовсім не є ознакою надмірних спрощень; наукова коректність (на технічну частину видання, передовсім список літератури, припадає 22 сторінки, тобто еквівалент понад половини основного тексту; варто відзначити, що автор добре орієнтується у фаховій літературі, рясно цитує, але, на мій суб'єктивний погляд, усе ж не перевантажує текст надмірним цитуванням, зважаючи на стислий обсяг). Книга складається з чотирьох розділів³ і не містить спеціальних підрозділів ні для вступу, ні для висновків.

Висловлюючись коротко, головні тези книги можна сформулювати так: зачарованість К'єркегора Сократом, який усвідомлював свою божественну місію філософа, є основою К'єркегорової концепції сенсонаповненого життя. Ключовою для останньої є поняття призначення (destiny), Бога, любові, суб'єктивної істини та специфічна інтерпретація ідеалу «amor fati». Це розуміння сенсу життя не перетворює останній на історію суцільного тріумфу. Радше К'єркегорів пошук сенсу передбачає наповнення сенсом не лише здобутків, але й розчарувань, помилок, неспроможностей. Тут і настає час специфічної інтерпретації «amor fati». Фотак констатує, що К'єркегор «робив усе можливе, щоби прийняти все, включно із власними помилками

³ Назви цих розділів: 1. Сократ і «інший бік істини»: суб'єктивність і відчуття переконання (pp. 1-23); 2. «Релігійність полягає в глибокому зворушенні»: любов і пристрасне натхнення (pp. 23-28); 3 «Таке сильне бажання...»: пошук сенсу кожного життя (pp. 28-33); 4 «Справжнє життя особистості»: Amor Fati за К'єркегором (pp. 33-39).

і їхніми наслідками. ... Життя, сповнене сенсу, – те, яке ми проживаємо з амбівалентними емоціями, що випливають із безумовного підтвердження нашої закинутості [thrownness] в жорстко недосконалий світ. Залишаючись свідомими того, що досі ще може бути можливим, ми приймаємо позбавлене метафізичної необхідності минуле в сенсі, який воно має для тих я, якими ми стали, і також ми визнаємо сенси, які орієнтували наше існування» [Furtak 2025: 39]⁴. Це визнання, за Фотаком, постає як прийняття в рамках *amor fati*.

У першому розділі Фотак аналізує давньогрецьку філософію як джерело екзистенціальних ідей. Він розглядає філософію загалом як екзистенціальну справу, а її питання як ті, відповідь на які може поставити під загрозу сутність того, хто ними переймається (р. 4). Тому не дивно, що в невеликій праці Фотака максимально мобілізовано всі традиційні відомості про античну філософію, які легко надаються до екзистенціалістського тлумачення⁵. Очевидно, що Фотаківі як філософові й поетові ці тлумачення є доволі близькими. Принаймні його брошура не містить слідів критичної історико-філософської відстороненості від предмета дослідження. Єдність лінії «К'єркегор, захоплений Сократом / історичний і Платонів Сократ / тема призначення і життя, яке варте того, щоб бути прожитим», є природним і органічним переконанням, що відповідає світоглядowi самого Фотака.

Докладно аналізуючи Платонові діалоги, в яких ідеться про смерть Сократа, Фотак вибудовує ту інтерпретаційну стратегію, яку обрав К'єркегор із наміром застосувати її до свого часу і власного життя: «якщо пророком є той, хто несе божественне послання-наказ, то Сократ постає як пророк у душі авраамічних вірувань. Безліч стародавніх мислителів і шкіл ведуть своє походження від нього як від засновника. І К'єркегор... дійсно назвав Сократа своїм єдиним прототипом» (р. 12).

Тривалий і коментований (іноді – доволі оригінально⁶) опис деяких місць із *Федона* з його «раціональною психологією» зумовлений, на мій погляд, переважно просвітницькою метою, зважаючи на цільову аудиторію СЕ. Але, гадаю, він має бути цікавий і фахівцям, оскільки Фотак доволі чітко проводить свою концептуальну лінію, щоб не залишити байдужими ні своїх однодумців, ні своїх опонентів. Тут іс-

⁴ Далі посилання на це джерело подаються спрощено: у круглих дужках із наведенням номера сторінки після скорочення р.

⁵ «Якби ми простежили екзистенціальний дух через ранній розквіт філософії в Стародавній Греції та в ширшому середземноморському світі від Фалеса (і Сапфо) до Піррона, ми виявили б, що він був повсюдним упорядковувачем цих століть — але ще більш виразним у певних місцях і в певні часи. Правильно буде припустити, що подібно до того, як він географічно зосереджений в Афінах під час їх розквіту, екзистенціальний дух розвивається до вершини в середніх діалогах Платона, перш за все в постаті Сократа, як той представлений у *Федоні*, розмовляючи про душу в останній день свого життя. Ніде більше інтенсивна теоретична рефлексія не пов'язана з такою актуальною проблемою, яка хвилює кожного з нас зокрема. Смерть є єдиною певністю і єдиною річчю, щодо якої немає нічого більш невизначеного» (р. 5). Фотак одразу ж у відповідь цю тезу тезі К'єркегора про те, що божевільною є людина, для якої висловлювана нею правильна думка не має жодної значущості.

⁶ Наприклад, важко оминати увагою коментар до чи не найвідомішого фрагмента про борг Асклепію: «У той час як нерелевантні критики від Ніцше до сучасних авторів приміток поспішають проголосити, що Сократ *очевидно* має на увазі те, ніби життя – хвороба, а смерть – ліки, мені здається набагато вірогіднішим, що Сократ говорить про страх смерті. Він *уже* має борг перед Асклепієм, бо на своєму останньому подиху може сказати, що не боїться. Героїзм філософа ніколи не стає більш очевидним, ніж зараз; він успішно виликувався від свого страху» (р. 20).

торико-філософський виклад непомітно переходить у власне філософування, що загалом не дивно, враховуючи екзистенціалістсько-поетичні уподобання автора. За Фотаком, наскрізною лінією, відображеною в образі Сократа від *Апології* до *Федона*, є «його тлумачення оракула та даймона», яке «привело його до сильної впевненості в божественно санкціонованій місії свого життя» (р. 20).

Саме у *Федоні*, на думку Фотака, «Сократ постає насамперед як парадигматичний екзистенціальний мислитель: він розробляє свої власні погляди... навіть тоді, коли його смертність нагально тяжіє над ним. Він присвятив своє життя пошукам мудрості й готовий померти заради цього, адже отрута чекає на нього наприкінці дня» (р. 21). Отже, смерть є свого роду мірилом і увінчанням життєвої місії: «Його “божественна” душа (80b) готова піднятися в гранично прекрасне царство (114c), населене тим, що є поза змінами – тим, що “завжди є”. ... Найвищим доказом філософського способу життя Сократа є те, що він помер без страху» (р. 21).

Фотак порівнює цей мотив життєвої місії, яка перевершує всі обставини, страхи тощо, із К’еркегоровими міркуваннями і без жодних труднощів знаходить у них цілкомовиті подібні мотиви: «сам Сьорен К’еркегор був не менш переконаний, ніж Сократ, що частина його, його душа, пережила б тілесну смерть. Принаймні це те, на що він сподівався: життя майбутнього віку» (р. 21). З цього переконання у божественній місії і вічному існуванні Фотак виводить ключову, на його думку, тезу К’еркегора про те, що наше життя – художній витвір, але його художниками є не ми. Тому істинне пізнання немислиме без включеності в його результати також і суб’єкта, того, хто пізнає. Заперечення об’єктивізму («те, що є реальним, більше за те, що є об’єктивним» (р. 25)) тягне за собою зміну поняття істини: «Ця істина не має і не може претендувати на точність математичного доказу. Вона вимагає пристрасного, заснованого на любові інтересу людини, життя якої вона стосується. Іти шляхом Сократа передбачає усвідомлювати, що наше життя до того, як ми займалися філософією, було здебільшого витрачене даремно, а отже, “необхідна зміна пріоритетів”, яка відтепер “зробить життя вартим прожиття”» (р. 22).

Другий розділ присвячено подальшому тлумаченню через поняття любові⁷ й божественної місії, а також Бога, від якого любов походить. Поєднання в одне ціле мотивів божественної місії, особистої істини і любові постає орієнтиром для життєвих повсякденних учинків, керованих «відчуттям власної долі» (р. 27). Тут Фотак убачає пояснення для тих рис «містичної серйозності», які демонструє К’еркегор: «Можливо, він був одним із тих людей, які, як ми часто чуємо, “сприймають себе надто серйозно”? Утім, наскільки серйозно ми повинні ставитися до себе? Певна річ, наважуся припустити, серйозніше, ніж ми ставимося до нашого улюбленого телешоу. Чи був К’еркегор релігійним містиком? Містики серйозно сприймають те, що вони переживають, і К’еркегор робив так увесь час» (р. 27). Ця серйозність і уможливорює, за Фотаком, К’еркегорів перехід від розуміння до втілення, готовність у вчинках коритися тому «ти повинен», що звучить як усвідомлений висновок із досягнутих максим. І навіть якщо цей обов’язок спонукає до того, що позбавляє майново-

⁷ «Немає сенсу говорити про божественне, ніби його можна зустріти як об’єкт... Любячи інших не як богів, а через Бога любові, ми стаємо підвладними екзистенціальним імперативам, унікальним для кожного з нас. Визнати свою радикальну залежність від Бога любові означає не принизити себе, а зробити ошляхетнювальну поступку... Потреба в любові є нашою найвищою досконалістю, і саме так Бог любові забезпечує нам основні умови сенсонаповненого життя» (р. 25).

го чи душевного комфорту, прив'язаностей, штовхає до конфліктів і страждань тощо, серйозність дає сили прийняти і втілити цю спонуку.

Саме наприкінці другого розділу Фотакова аргументація нарешті готова перейти від реконструкції передумов до власне концепції сенсу життя, властивій К'єркегору: «Сенс життя важливіший за щастя як таке. Щастя, як правило, переоцінюють, тоді як важливість виконання значущої роботи зазвичай недооцінюється як у К'єркегоровій, так і в нашій власній культурі» (р. 27).

У розділах 3-4 це дещо затягнуте розгортання передумов приносить плоди у вигляді кількох висновків. Проте впадає в око, що Фотака більше цікавлять не так висновки, як саме по собі написання філософсько-рефлексійного тексту про К'єркегора, Сократа, сенс життя, глибоку правду покликання і, як дрібка приправи до цього, – про дріб'язковість критиків екзистенціалізму, які не розуміють його глибини. Тому цей твір Фотака не можна вважати у власному сенсі «історико-філософським дослідженням». Для «дослідження» тут не вистачає чіткості дослідницьких цілей і чіткості досягнення цих цілей. Текст є, безперечно, «ученим», надзвичайно ерудованим, передбачає добре знання творів Ніцше, Шопенгауера, Гайдегера, Платона, великої кількості сучасних дослідників, не кажучи вже про твори самого К'єркегора, а також його біографію. Але не відчувається чіткості в досягненні дослідницьких орієнтирів: показово, що майже ніде в тексті (за винятком завершення розділу 1 (р. 23)) не оголошуються цілі, яких автор хоче досягнути в тих чи інших частинах твору. Анотація до твору має дещо структурованіший вигляд, але її тези надто «розчинені» в тексті, щоби хтось, за бажання, міг перевірити їхнє розкриття. Хоча, безперечно, автор періодично говорить і про «amor fati», і про «інший бік істини» тощо.

Тому візьму на себе сміливість стверджувати, що описаний тут твір за жанром можна кваліфікувати як свого роду «історико-філософський есей». Отже, він не завжди допоможе нам, якщо ми шукаємо системного й чітко проведеного дослідження. Утім, якщо ми хочемо не лише концептуально, але й, так би мовити, емоційно долучитися до яскравого, імпресійного «образу» К'єркегорового мислення, відкривши шлях для створення аналогічного образу вже на засадах власного світовідчуття, то кращого читання, ніж маленька книжечка Р. Фотака, годі й шукати. На мій погляд, якісна історико-філософська есеїстика є сьогодні надзвичайно важливим жанром і безперечно знаходитиме свого читача. Хоча інколи можна почути, що деякі видання СЕ не дуже якісні (див.: [Leiter 2023]), книжка Фотака очевидно не з їхнього числа. У її випадку власники серії видали те, що обіцяли. Справді, ідеться про текст, «доступний для початківців і водночас досить строгий, щоб зацікавити фахівців». Останні, на мою думку, неодмінно мають зацікавитися, зважаючи на креативність, оригінальність, ерудованість і світоглядну заангажованість автора книжки.

На останок полегшу роботу тим можливим читачам зазначеного твору, які не матимуть зайвого часу на занурення в есеїстику, а воліли б чіткого викладу концепції. Окрім сказаного вище, головні тези щодо сенсу життя в текстах К'єркегора автор формулює так:

1. Сенс окремого життя неможливий без «об'єднувального сенсу життя в цілому» (р. 28).
2. Позаяк такий сенс надається Богом, потрібно знати, як пересвідчитися, що ми правильно зрозуміли божественну місію. Для К'єркегора критерій справжності покликання був «непомилно емоційним» (р. 28) – непереборна внутрішня потреба

писати «про релігійне», цінність якої затьмарювала будь-яку іншу можливу життєву мету. За Фотаком, К'єркегор «відчуває потребу й тому розглядає це [предмет потреби. – Е. Ч.] як обов'язок – у жодному разі не як кантівський обов'язок, що стосується кожного й усіх, але як *його* обов'язок, обов'язок конкретної людини на ім'я Сьорен К'єркегор» (р. 28).

3. Життєва реалізація сенсу можлива лише як його реалізація в конкретних обставинах «унікальною або автентичною індивідуальністю» отриманого нею від Бога потенціалу (р. 29).

4. «Якщо емоції чи пристрасті є сприйняттям значущості або втіленим визнанням сенсу та цінності, тоді все, що здається нам нейтральним щодо цінності, є чимось, що ми сприймаємо як безсенсове; ми *відчуваємо*, що це *є* безсенсовим» (р. 30). Любів як найвище вираження цієї емоційної заторкнутості спонукає Фотак уподібнити К'єркегорову концепцію сенсу життя Шелеровій концепції *ordo amoris* як синтезу суб'єктивної і об'єктивної привабливості.

5. Важливою умовою для сповненості життя сенсом є, за К'єркегором, самопізнання. Але Фотак уточнює значення цього самопізнання, фактично повторюючи всі попередні свої тези: ідеться про «своєрідне емоційне знання мого призначення, якому я можу присвятити себе, релевантна істина, яка не залишається холодно байдужою до мене, а є суб'єктивним переконанням, умовою для сповненого сенсом життя і обґрунтованості відчуття» (р. 33). Саме така чуттєвість, заснована на любові, і формує сенс життя. Тож у цьому відношенні «Пізнати себе означає любити всім серцем те, що любиш» (р. 33).

6. «Розповідаючи про те, як знайти сенс власного існування, К'єркегор стверджує, що нас формує “божественна необхідність” і що “справжнє життя індивіда” — це не що інше, як “апофеоз” нашої скінченності, нашої випадковості. Можна навіть говорити про те, що він перетворює кожне “так було” на “так хотів Бог”» (р. 35).

7. Це божественне натхнення, відповіддю на яке є наше життя, і к'єркегорівський сенс життя, що з нього випливає, Фотак уподібнює концепції *amor fati* як «протиотрути від нігілізму та необхідної умови наповненого сенсом життя» (р. 36): «К'єркегор втілює у життя те, що пізніше проповідуватиме Ніцше ... Хіба смерть його любові матері не призвела до плідної духовної кризи? Хіба не було сповненою сенсу випадковістю те, що він пішов поговорити з Якобом Петером Мінстером, а Мінстера не було вдома? Хіба не було чимось надзвичайно значущим те, що Регіна кивнула йому в церкві? Хіба образливе висміювання К'єркегора в “Корсарі” ... не спонукало його як автора до другого етапу творчості? І так далі» (р. 37).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

- CE. (2025). About the series. Cambridge Elements. Philosophy of Søren Kierkegaard. Cambridge University Press. <https://www.cambridge.org/core/publications/elements/philosophy-of-soeren-kierkegaard>
- Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009616072>
- Leiter, B. (2023, May 31). The new Cambridge "Elements" series. *Leiter Reports: A Philosophy Blog*. <https://leiterreports.typepad.com/blog/2023/05/the-new-cambridge-elements-series.html>

Одержано / Received 16.03.2025

Elvira Chukhrai

The Meaning of Life as a Source of Historico-Philosophical Essays. Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Review of Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ельвіра Чухрай

Сенс життя як джерело історико-філософської есеїстики. Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Огляд книги Furtak, R. A. (2025). *Kierkegaard, Socrates, and the Meaning of Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Elvira Chukhrai, Senior lecturer of Philosophy & Humanities Department at Vinnitsia National Technical University (Ukraine).

Ельвіра Чухрай, старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету.

e-mail: elvica888@gmail.com
